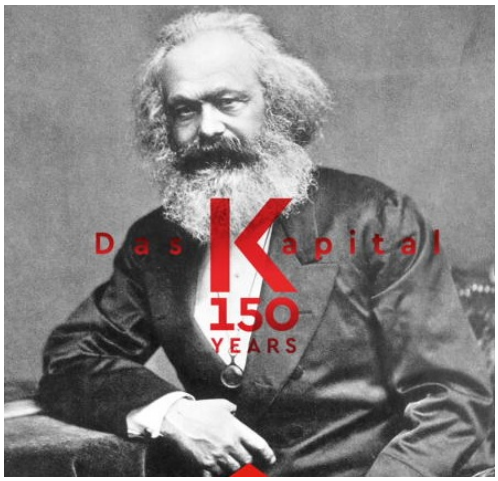
του **Βασίλη Μηνακάκη**

Στα 140 χρόνια από τη κυκλοφορία του Κεφαλαίου, το έργο και ο συγγραφέας του αντιμετωπίζονταν ως εκφραστές μιας προσέγγισης που αντιστοιχεί σε τσιμινιέρες, κλωστικές μηχανές, ατμόπλοια και χειρώνακτες εργάτες, αλλά απέχει έτη φωτός από τις κοινωνίες του διαδικτύου, των υπηρεσιών, της «παγκοσμιοποίησης», του λογιστικού χρήματος. Άλλοι, πάλι, εμφανίζονταν να «αναγνωρίζουν» τον Μαρξ ως κοινωνιολόγο και φιλόσοφο, αλλά όχι ως υπολογίσιμο οικονομολόγο.

Δέκα χρόνια αργότερα, τα πράγματα έχουν αλλάξει. Ήταν το «1989 του υπαρκτού καπιταλισμού» –η σχεδόν δεκαετής κρίση του και η αποκαθήλωση των ιδεολογημάτων περί του ρυθμιστικού ρόλου που έχει η «αόρατη χειρ» της ελεύθερης αγοράς– ο καταλύτης αυτής της αλλαγής. Τώρα πλέον ο Μαρξ είναι στα γραπτά κάθε έγκριτου οικονομολόγου. Ως και ο «πολύς» Πικετί ονόμασε πρόσφατο έργο του *Το κεφάλαιο τον 21ο αιώνα.*

Η σημερινή «αναγνώριση» του Μαρξ από τους εκπροσώπους του αγοραίου πνεύματος συνήθως τον βιάζει όσο και η απαξίωσή του. Γιατί κοινό στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις είναι η αντιμετώπιση του Κεφαλαίου ως μεθόδου ανάλυσης και όχι ως θεμελίου της αναγκαιότητας, της δυνατότητας και της τάσης κομμουνιστικής χειραφέτησης. Ένα τέτοιο Κεφάλαιο είναι χρήσιμο έκθεμα στις προθήκες ενός μουσείου ιδεών, απαραίτητη γαρνιτούρα στον εικονικό πλουραλισμό των πνευματικών ταγών του αστικού κόσμου — δεν έχει όμως την παραμικρή σχέση με το χειραφετητικό πνεύμα του Μαρξ. Απέχει παρασάγγας από αυτό που έθεσε ως σκοπό του ο διανοητής της εργατικής χειραφέτησης: να αναδείξει από τη μια το «μυστικό» που βρίσκεται πίσω από τα «κακώς κείμενα» της καπιταλιστικής κοινωνίας (ιδιωτική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, απόσπαση υπεραξίας) κι από την άλλη τον

κομμουνισμό όχι ως διανοητική κατασκευή φωτισμένων μυαλών αλλά ως ιστορικό προϊόν της ταξικής πάλης.

Παραμένει, ωστόσο, αλήθεια ότι το Κεφάλαιο γράφτηκε πριν ενάμιση αιώνα. Άρα, ακόμη και αν δεν το έθετε –με προφανή σκοπιμότητα– η αστική πλευρά, υπάρχει ένα ερώτημα που θα έπρεπε να θέτουν οι επαναστάτες: *Μήπως το Κεφάλαιο έχει ξεπεραστεί, μήπως πράγματι αντιστοιχεί σε άλλη εποχή και χρειάζονται άλλα εργαλεία;* Σε αυτό δεν χωρούν μισόλογα.

Η οπτική που ξεδιπλώνει ο Μαρξ δεν είναι μόνο ταξικά στρατευμένη, είναι και διπλά μεγαλοφυής.

Πρώτον, γιατί αποκαλύπτει με ενάργεια και λογική συνοχή τους νόμους κίνησης και τις εσώτερες αντιφάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, μελετώντας τον πλέον αναπτυγμένο καπιταλισμό της εποχής του.

Και δεύτερον, και ίσως το σπουδαιότερο, γιατί είναι ανοιχτή, δυναμική, εμπεριέχει ως εγγενές χαρακτηριστικό τη διαρκή αυτοανάπτυξη, την αναμέτρηση με ό,τι νέο φέρνουν η εξέλιξη του καπιταλισμού και της ταξικής πάλης (αλλιώς χάνει το νόημά της, γεμίζει «αράχνες»). Αυτό, ακριβώς, είναι που τοποθετεί το Κεφάλαιο όχι στο παρελθόν, αλλά κυρίως στο παρόν και το μέλλον.

Ας ξεφυλλίσουμε τις πρώτες κιόλας σελίδες του. Εκεί βλέπουμε τον Μαρξ να κοιτά δεκαετίες μπροστά και να γράφει πως το εμπόρευμα είναι *«ένα πράγμα που με τις ιδιότητές του ικανοποιεί οποιοδήποτε είδος ανθρώπινης ανάγκης. Η φύση των αναγκών, αν λ.χ. προέρχονται από το στομάχι ή τη φαντασία, δεν αλλάζει σε τίποτα την υπόθεση»* (σελ. 49, τόμ. 1, έκδοση Σύγχρονης Εποχής). Πόσο προφητικό και επίκαιρο, σε μια εποχή όπου, πλάι στα υλικά, πληθαίνουν τα άυλα προϊόντα, πλάι στα προϊόντα που μπορούν να διαχωριστούν από τον παραγωγό τους, πληθαίνουν τα προϊόντα (οι λεγόμενες υπηρεσίες) που δεν μπορούν να διαχωριστούν από τον παραγωγό τους και την πράξη του παράγειν;

Αλλού τον βλέπουμε να μιλά για ηθικής φθορά της μηχανής («χάνει ανταλλακτική αξία στο βαθμό που μπορούν να παράγονται πιο φτηνά μηχανές της ίδιας κατασκευής είτε γιατί εμφανίζονται δίπλα της καλύτερες μηχανές που τη συναγωνίζονται» (σελ. 420) και αυτόματα σκεφτόμαστε τη σύγχρονη συζήτηση περί του νόμου του Μουρ στα προϊόντα της πληροφορικής. Κι όταν αναφέρει ότι «οι μέθοδες για την παραγωγή της σχετικής υπεραξίας είναι ταυτόχρονα και μέθοδες για την παραγωγή απόλυτης υπεραξίας» (σελ. 526) εξίσου αυτόματα ταξιδεύουμε από την έδρα της Απλ (ΗΠΑ) στα κινέζικά εργοστάσια που

συναρμολογεί τα προϊόντα της ή αναλογιζόμαστε τους χιλιάδες νέους κατόχους διδακτορικών που πωλούν υψηλού επιπέδου εργασιακές ικανότητες έναντι 300 ευρώ.

Κρατήσαμε για το τέλος μια υποσημείωση. Το Κεφάλαιο είναι κατεξοχήν οικονομικό έργο — όμως έργο ενταγμένο σε ένα γενικότερο συγγραφικό πλάνο, που περιλάμβανε και άλλες πλευρές (διεθνείς σχέσεις, κράτος κ.λπ.), αλλά δεν ολοκληρώθηκε. Ο ρόλος του εντός της συνολικής παραγωγής των Μαρξ-Ένγκελς και ορισμένες απολυτότητες μεταγενεστέρων έχουν ταυτίσει το μαρξισμό με μια οικονομίστικη θεωρία.

Ο Ένγκελς αναγνώριζε με αυτοκριτικό πνεύμα το ιδιαίτερο βάρος που έριξαν στην οικονομία, εξηγούσε γιατί και τοποθετούσε το ζήτημα στη σωστή του διάσταση σε μια επιστολή προς τον Μπλοχ (1890):

> «Για το γεγονός ότι η νεολαία κάποτε δίνει στην οικονομική πλευρά μεγαλύτερη βαρύτητα απ’ ό,τι της αναλογεί, φταίμε εν μέρει εμείς οι ίδιοι, ο Μαρξ κι εγώ. Απέναντι στους αντιπάλους μας, είμασταν υποχρεωμένοι να τονίζουμε τη βασική αρχή που την αρνιούνταν, κι έτσι δεν υπήρχε πάντα ο χρόνος, ο τόπος κι η ευκαιρία να δόσουμε τη θέση που ταιριάζει και στους άλλους παράγοντες που συμμετέχουν στην αλληλεπίδραση. Μόλις όμως το ζήτημα έφτανε στην περιγραφή μιας ιστορικής περιόδου, δηλαδή στην πραχτική εφαρμογή, άλλαζαν τα πράγματα και δε χωρούσε πια καμιά παρεξήγηση» (Διαλεχτά Έργα, τόμ. Β’, σελ. 574)

Πηγή: ΠΡΙΝ